

Т. М. Берідзе,
к. т. н., доцент кафедри економічної кібернетики,
Криворізький факультет Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧОРУДНОГО КОМПЛЕКСУ

T. Beridze,
Ph.D., assistant professor of economic Cybernetics Krivorizkyi Faculty of Zaporizkyi National University, Krivoj Rog

PARTICULARLY MONITORING THE ECONOMIC CONDITION OF THE ENTERPRISES OF THE MINING COMPLEX

У статті наведено теоретичні узагальнення і обґрунтування методологічних та методичних засад практичного використання системи статистичних показників для моніторингу економічного стану підприємств гірничорудного комплексу. Доступність об'єктивної та актуальної інформації щодо стану підприємства для потреб управління чи зовнішніх користувачів ставить у практичну площину завдання статистичного моніторингу багатьох економічних процесів та явищ. Ефективна діагностика підприємства дозволяє формувати високі темпи виробничого розвитку, забезпечувати постійний зріст власного капіталу, істотно підвищувати конкурентну позицію на ринку, забезпечувати стабільний економічний розвиток на стратегічну перспективу. Основний акцент повинен бути поставлений на використанні сучасних аналітичних методів, що дозволяють аналізувати тенденції, структурні та якісні зрушення і проводити порівняльні зіставлення по динаміці найважливіших показників діяльності гірничорудних підприємств, а також на відносних коефіцієнтах, системно впорядкованих і взаємопов'язаних у відповідності з основними напрямками аналізу. Лише системний підхід з використанням всіх можливих прийомів фінансового аналізу, наявних фактичних, нормативних і прогнозних показників у динаміці дає можливість реально оцінювати ефективність господарської діяльності підприємств гірничорудного комплексу.

In this article theoretical generalization and justification of methodological and methodical bases of practical use of statistical indicators to monitor the economic situation of the enterprises of mining complex. The availability of objective and timely information on the status of the company for management and external users of putting into practice the task of statistical monitoring of many economic processes and phenomena. Effective diagnostics company allows you to create high rates of production, ensure constant growth equity significantly improve the competitive position in the market, ensure stable economic development strategic perspective. The emphasis must be placed on the use of modern analytical techniques to analyze trends, structural and qualitative changes and conduct comparative comparison of the dynamics of the major indicators of the mining companies, as well as the relative ratios, systematically arranged and interconnected in accordance with the main areas of analysis. Only a systematic approach using all possible methods of financial analysis of available evidence, regulatory and forecast indicators in dynamics makes it possible to realistically assess the effectiveness of business enterprises of mining complex.

Ключові слова: моніторинг, управління, ефективність, показники, аналіз.

Key words: monitoring, management, efficiency, performance, analysis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічний стан гірничорудних підприємств потребує постійний моніторинг з метою здійснення ефективного управління. Всебічний моніторинг економічного стану підприємства дозволяє провести типологію для виявлення слабких місць виробництва та своєчасного реагування на зовнішні та внутрішні виклики.

В умовах ринкової економіки до рівня ефективності господарської діяльності гірничорудних підприємств висуваються підвищені вимоги. Під час проведення ринкових реформ більшість промислових підприємств опинилися в кризовій ситуації. За останні три роки всі наявні раніше переваги повністю вичерпані і не знайдено конкретних шляхів подальшого зростання промислового виробництва.

При проведенні моніторингу ефективності функціонування промислових підприємств як на етапі збору первинних даних, їх обробки та аналізу, так і в подальшому при складанні прогнозу розвитку досліджуваних об'єктів повинні застосовуватися загальноприйняті наукові методи, засновані на математичному моделюванні, експертних оцінках, прийомах статистичної обробки інформації. В іншому випадку, отримані результати спостережень не користуватимуться довірою у зацікавлених користувачів інформації. Основний акцент повинен бути поставлений на використанні сучасних аналітичних методів, що дозволяють аналізувати тенденції, структурні та якісні зрушення і проводити порівняльні зіставлення по динаміці найважливіших показників діяльності промислових підприємств і відносних коефіцієнтів, си-

стемновпорядкованих і взаємопов'язаних у відповідності з основними напрямками аналізу.

У наявності проблема відсутності якісної оцінки потенційно слабких і сильних сторін підприємства як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі з метою реалізації стратегії розвитку. Тому актуальною є проблема побудови системи моніторингу ефективності функціонування підприємства, яка враховує специфіку промислового виробництва і його галузеві особливості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Накопичено багатий досвід аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства. Діюча, мобілізуюча роль показників ефективності виробництва багато в чому визначається методологією їхнього розрахунку. При цьому система показників ефективності виробництва повинна давати всебічну оцінку використання всіх ресурсів підприємства і містити всі загальноекономічні показники.

Вітчизняними науковцями зроблений значний внесок у визначення моніторингу, як статистичного методу дослідження, серед них можна виділити М. Пугачову, О. Олексійчук, Є. Павлюк та ін. [1—3]. Дослідниками були визначені концептуальні основи статистичного моніторингу загалом та особливості статистичного моніторингу на промислових підприємствах. Особливої уваги заслуговує дослідження М. Пугачової "Концептуальні основи статистичного моніторингу", в якому узагальнено та систематизовано основні підходи щодо застосування моніторингу у статистичних дослідженнях в сучасних умовах ринкової економіки. Можна виділити праці В. Галіцина, А. Когута, В. Комарова, Н. Кравченко, В. Маркова, Г. Черкашина, А. Шевякова [2—5], в яких вирішуються питання організації моніторингу.

Старовойтовим М.К. і Фомінін П.А. у спільній монографії "Практичний інструментарій організації управління промисловим підприємством" [6, с. 232—234] була запропонована методика визначення рівня виробничого потенціалу підприємства (ВПП), яка може включати як експрес-оцінку, так і деталізовану оцінку, які проводяться за різними напрямками дослідження з розрахунком великого числа показників, що характеризують обсяг і якість використання факторів виробництва. Методикою та докладним вивченням фінансового аналізу підприємств всебічно займався видатний український вчений-економіст Ю.С. Цал-Цалко. Згідно з його поглядами для оцінки господарської діяльності необхідно мати не тільки відповідні показники підприємств, але і знати прийоми їх дослідження за всіма напрямками фінансового аналізу [7].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є теоретичне узагальнення і обґрунтування методологічних та методичних засад практичного використання системи статистичних показників для моніторингу економічного стану підприємств гірничорудного комплексу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Моніторинг економічного стану підприємства по суті являє собою вивчення певних економічних показників,

що характеризують різні напрями цієї діяльності. Економічні показники групуються в певну систему за відомими критеріями. Система показників, котра відображає діяльність підприємства — це сукупність взаємопов'язаних величин, які всебічно характеризують майновий і фінансовий стан, його діяльність та результати цієї діяльності. Враховуючи вищенаведене, слід розглянути певні види економічних показників саме які й застосовуються в аналізі господарської діяльності підприємств.

Для проведення аналітичних заходів мають бути дотримані такі вимоги: використання загальнодоступних даних і показників, що припускає легкість і швидкість збору первинної інформації, а також застосування в якості критеріїв оцінки відомих і зрозумілих широкому колу користувачів коефіцієнтів; простота розрахунків, застосування загальнодоступних методів і інструментів обробки даних, оскільки недоцільно використовувати складний математичний апарат, який може виявитися недоступним економістам багатьох підприємств через відсутність відповідного програмного забезпечення; висока швидкість отримання результатів, що зумовлює обмеження кількості використовуваних показників невеликим числом базових коефіцієнтів, розрахованих за кілька звітних періодів, що дозволить провести ретроспективний аналіз; достовірність отриманих результатів, яка може бути забезпечена в разі відсутності зацікавленості фахівців у спотворенні інформації, а також шляхом впровадження різного роду контрольних процедур на етапі попереднього збору даних та їх обробки; комплексний підхід, що передбачає застосування критеріїв, характеризують різні напрями діяльності підприємства, ефективність використання всіх наявних у його розпорядженні факторів виробництва.

Моніторинг є одним із найважливіших атрибутів процесів стратегічного управління, пов'язаний із вирішенням питань дослідження певної проблеми, спостереженням за ситуацією плинно і розвитку деякого процесу тощо. Коли задача моніторингу зрозуміла, його організація принципів труднощів не складає: виділяються внутрішня і зовнішня сфери, сприятливі і негативні чинники, визначаються джерела інформації і вимоги до неї і здійснюється безпосередньо організація спостереження за ситуацією.

Структура системи моніторингу визначається її функціональним призначенням, особливостями об'єкту дослідження, переліком завдань тощо

Під циклом обробки інформації в системі моніторингу слід розуміти послідовність дій щодо збору, групування, обробки, аналізу та передачі інформації про об'єкт моніторингу.

Метою проведення статистичного моніторингу підприємства гірничорудного комплексу, як і будь-якого іншого соціально-економічного явища, є оптимізація процесів статистичного спостереження, аналізу та прогнозування основних показників, що характеризують підприємства допомогою економіко-математичних та статистичних методів із використанням обчислювальної техніки і інформаційних технологій.

Досягнення окресленої нами мети статистичного моніторингу підприємства вимагає вирішення наступних завдань: системний аналіз масивів статистичної інформації щодо стану підприємства; побудова інформацій-

них систем автоматичної обробки інформації; вивчення структури потреб користувачів інформації про стан фінансів у результатах моніторингу підприємства; розробка методики відстеження абсолютних та відносних змін, структури підприємства та виконання плану; розробка методики оцінки стану підприємства; вдосконалення методики коротко та середньострокового прогнозування стану підприємства [1].

Доступність об'єктивної та актуальної інформації щодо стану підприємства для потреб управління чи зовнішніх користувачів ставить у практичну площину завдання статистичного моніторингу багатьох економічних процесів та явищ. Внутрішні та зовнішні користувачі інформації зацікавлені у отриманні не тільки числових характеристик стану підприємства, а і належним чином проаналізованих даних, зазнавши ґрунтовного дослідження, оцінки як поточного стану, так і прогнозу. Результати моніторингу мають бути подані у максимально зручній для сприйняття та подальшого використання формі.

Зваженість внутрішньої та зовнішньої політики, ефективність управління підприємства зокрема, залежить не стільки від кількості наявної інформації в осіб, що уповноважені приймати рішення, скільки від її якості та актуальності, об'єктивності та наочності. Для забезпечення цього статистичний моніторинг стану підприємства повинен здійснюватися на базі інформаційних систем збирання, оброблення, передачі, зберігання, ущільнення, аналізу, візуалізації статистичної інформації, а також її використання для аналізу, оцінки, прогнозування та моделювання подальшого розвитку промислового підприємства. Слід зазначити, що задачі по спостереженню та моніторингу не є тотожними. Спостереження є невід'ємним і початковим етапом моніторингу проте його завдання є дещо ширшими, ніж просте спостереження, оскільки у процесі моніторингу на основі даних спостережень повинні здійснюватися наступні операції: діагностика поточного стану об'єкту дослідження; виявлення тенденцій та закономірностей розвитку; коротко та середньострокове прогнозування основних тенденцій; візуалізація результатів моніторингу і передача для користувачів.

Розробку методики проведення моніторингу підприємства можна здійснювати різними способами, але найбільш простим і зручним для аналізу є ситуація, коли визначений один загальний цільовий показник та множина незалежних факторів. Чітке визначення цільового показника та обмеженого кола факторів значно спрощує процес аналізу та зменшує вимоги до інформаційного забезпечення [1].

Такий підхід щодо побудови системи моніторингу має також свої недоліки. В першу чергу це стосується проблеми вибору результативного показника, який в загальному має характеризувати стан підприємства. Але постає проблема розробки комплексної системи статистичних показників (індикаторів).

Етапи статистичного моніторингу підприємства є його елементами, тому повинні розглядатись у нерозривній єдності та у комплексі, оскільки неналежне чи неточне виконання одного із них призводить до викривлення результатів дослідження та хибних висновків поточного та перспективного стану досліджуваного явища.

Зміст етапів статистичного моніторингу підприємства визначається відповідно до мети та основних завдань.

Першим етапом статистичного моніторингу стану промислового підприємства ми виділили формування інформаційного забезпечення статистичного моніторингу підприємства. Очевидним є той факт, що без якісного, достовірного та об'єктивного інформаційного забезпечення здійснювати аналіз чи приймати виважені рішення по управлінню тим чи іншим економічним об'єктом складно.

Кінцевою метою статистичного моніторингу є отримання інформації про розвиток того чи іншого явища чи процесу з метою прийняття управлінських рішень. Вивчення стану промислового підприємства на першому етапі статистичного моніторингу має носити комплексний характер. Формування статистичного забезпечення моніторингу підприємства передбачає у першу чергу всебічне вивчення об'єкту дослідження як соціально-економічного явища, невід'ємного елемента фінансової системи країни із ринковою економікою. Це передбачає необхідність теоретичного вивчення не тільки самого об'єкту моніторингу, але і основних його показників, який вони чинять вплив на підприємство в цілому, на параметри внутрішньої та зовнішньої політики, рівень фінансової стійкості підприємства, тощо.

Завершальною стадією першого етапу статистичного моніторингу стану підприємства є гірничорудного комплексу є визначення змісту, структури та наявних джерел інформації про стан підприємства, взаємопов'язані економічні явища та процеси.

На етапі відбору показників, які відображають стан підприємства, рівень його економічної безпеки та ризиків, необхідно визначити сфери впливу підприємства. Наступний кроком на даному етапі є перевірка відповідності індикаторів наявному статистично-інформаційному забезпеченню, тобто в арсеналі дослідника може не виявитись необхідних даних для розрахунку того чи іншого показника або вони розраховуються не у відповідності до визначених у світі методики тощо. Все це ставить дослідника перед необхідністю вилучення того чи іншого індикатора, або можливої його заміни спорідненим показником. Після проведення групування та відбору індикаторів здійснюється їх розрахунок за визначений період та інтервали. На основі отриманих даних проводиться оцінка поточного стану підприємства, його платоспроможності та фінансової стійкості. Оцінюється також інвестиційний клімат, соціальні ризики тощо. Що ж стосується аналізу мікроекономічних ефектів, то основним методом у наших дослідженнях виступав факторний аналіз, ряди динаміки, індексний метод та відносні величини.

Складною задачею є вибір методу прогнозування значень того чи іншого динамічного ряду. Ми пропонуємо на стадії вибору методу прогнозування використовувати таксономічні моделі методів прогнозування. Це дозволяє швидко та влучно вибрати оптимальний метод прогнозування.

Завершальним етапом статистичного моніторингу стану промислового підприємства є підготовка узагальнюючих висновків щодо стану підприємства та які існують тенденції розвитку. Важливе значення має також оперативність реагування на результати моніторингу користувачами інформації.

Складний для сприйняття матеріал, навіть, якщо він носить велике змістовне наповнення і є результатом всебічного і комплексного аналізу, може бути не правильно чи не у повному обсязі використаний для прийняття важливих рішень. Тобто спосіб подачі результатів

статистичного моніторингу стану промислового підприємства має досить важливе значення [1].

Основний акцент повинен бути поставлений на використанні сучасних аналітичних методів, що дозволяють аналізувати тенденції, структурні та якісні зрушення і проводити порівняльні зіставлення по динаміці найважливіших показників діяльності промислових підприємств і відносних коефіцієнтів, системно впорядкованих і взаємопов'язаних у відповідності з основними напрямками аналізу.

Оскільки жоден з показників не може виступати в якості універсального, для оцінки ефективності виробництва необхідно створити систему показників, в якій показники оцінки й планування підвищення економічної діяльності були б об'єднані. В цьому випадку економічна ефективність буде розглядатися як багатовимірне явище [8].

Методи дослідження інформації щодо діяльності підприємств ґрунтуються на поєднанні аналізу і синтезу. Цей момент, незважаючи на його теоретичний аспект, є дуже важливим для практичної роботи, оскільки вивчення господарської діяльності без глибокого аналізу інформаційних ресурсів є одностороннім процесом, а теоретичні і практичні висновки недостатньо повними.

У процесі фінансового аналізу підприємства застосовується комплекс методів та прийомів. При цьому кожний із методів володіє відповідними інформаційними, візуальними, узагальнюючими або аналітичними можливостями [7, с. 330—342]. За своїм змістом статистичні показники представляють собою відображення реалізованих в господарській системі дій, обраних у процесі прийняття рішень. Будь-яке знову прийняте рішення і, відповідно, зміна безлічі реалізованих дій знаходить своє відображення в динаміці статистичних показників. Саме тому, а також відповідно до традиційно використовуваних методів економічного аналізу (вертикальним і горизонтальним) доцільно в якості ознаки впорядкування показників використовувати заходи їх динаміки, наприклад, темпи або індекси зростання.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ефективна діагностика підприємства дозволяє формувати високі темпи виробничого розвитку, забезпечувати постійний зріст власного капіталу, істотно підвищувати конкурентну позицію на ринку, забезпечувати стабільний економічний розвиток на стратегічну перспективу. Лише системний підхід з використанням всіх можливих прийомів фінансового аналізу, наявних фактичних, нормативних і прогнозних показників у динаміці дає можливість реально оцінювати ефективність господарської діяльності підприємств гірничорудного комплексу.

Ігнорування хоча б однієї з складових прийомів фінансового аналізу значно знижує ефективність аналітичних досліджень показників, що характеризують стан і розвиток підприємств. Оскільки моніторинг покликаний стати інформаційною базою прийняття управлінських рішень за всіма напрямками діяльності підприємства, отже, при визначенні системи показників, для проведення моніторингу ефективності, доцільно зробити об'єднання існуючих методик в єдиний комплекс аналітичних процедур. Це дозволить не лише своєчасно відстежувати негативні тенденції і резерви підвищення ефективності

діяльності підприємства, але і виявляти причини їх виникнення та будувати прогнози розвитку ситуації.

Література:

1. Пугачова М.В. Кон'юнктурні обстеження в моделях нерівноваги для дослідження стану промисловості України та Німеччини / М.В. Пугачова, Г. Нерб // Статистика України. — Київ, 2010. — № 4. — С. 8—15.
2. Олексійчук О.М. Статистичні показники виконання державного бюджету України Статистика України. — 2006. — № 1 (32). — 30—35 с.
3. Галіцин В.К. Системи моніторингу в управлінні економікою // Моделювання та інформаційні системи в економіці. — К., 2001. — № 66.
4. Галіцин В.К. Дискретність спостереження в системі моніторингу // Моделювання та інформаційні системи в економіці. — К., 2001. — № 65.
5. Марков В.А., Фомина А.С. Многомерные статистические методы выявления экономической кластеризации в регионах на основе индикаторов рынка труда / Вестник ПИУ им. П.А. Столыпина. — 2013. — № 6. — С. 85—93.
6. Старовойтов М.К., Фомин П.А. Практический инструментальный организации управления промышленным предприятием: монография. — М.: Высшая школа, 2002. — 267 с.
7. Цал-Цалко Ю.С. Финансовый анализ: учебник. — К.: Центр учебной литературы 2008. — 566 с.
8. Берідзе Т.М. Моніторинг у системі стратегічного управління підприємством Культура народів Причорномор'я // Научный журнал. — Крымский научный центр национальной академии наук Украины. Таврический национальный университет. — № 234. — 2012. — С. 14—16.

References:

1. Puhachova, M. V. (2010), "Business tendency survey equilibrium models for study of industry of Ukraine and Germany", *Statystyka Ukrainy*, vol. 4, pp. 8—15.
2. Oleksijchuk, O.M. (2006), "Statistical indicators of the state budget of Ukraine *Statistics Ukraine*", *Statystyka Ukrainy*, vol. 4, pp. 30—35.
3. Halitsyn, V.K. (2001), "Monitoring in economic management", *Modeliuvannia ta informatsijni systemy v ekonomitsi*, vol. 66, pp. 52—59.
4. Halitsyn, V.K. (2001), "Readability surveillance system monitoring", *Modeliuvannia ta informatsijni systemy v ekonomitsi*, vol. 6, pp. 67—72.
5. Markov, V.A. and Fomyna, A.S. (2013), "Multivariate statistical methods to identify clustering of economic regions on the basis of labor market indicators", *Vestnyk PYU im. P.A. Stolypyna*, vol. 6, pp. 85—93.
6. Starovojtov, M. and Fomyn, P.A. (2002), *Praktycheskyj ynstrumentaryj orhanyzatsyy upravleniya promyshlennym predprijatyem Monohrafyia* [Almost ynstrumentaryy promyshlennym enterprise management organization], *Vysshaha shkola*, Moscow, Russia.
7. Tsal-Tsalko, Yu.S. (2008), *Finansovyj analiz* [Financial analysis], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.
8. Beridze, T.M. (2012), "Monitoring system of strategic management", *Kul'tura narodov Prychernomor'ia*, vol. 234, pp. 85—93.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2016 р.